

JAHON MAMLAKATLARIDA KOMPARATIVISTIK PEDAGOGIKANING
TAHLILIY TAJRIBALARI

Lapasova Shahrizoda

Guliston davlat instituti pedagogika yoʻnalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada komparativistik pedagogikaning mohiyati, uning xalqaro taʼlim tizimlaridagi oʻrni, rivojlanish bosqichlari hamda jahon mamlakatlarida bu yoʻnalishda olib borilayotgan tahliliy tadqiqotlar haqida fikr yuritilgan. Shuningdek, rivojlangan davlatlar – AQSh, Yaponiya, Germaniya va Finlyandiya misolida taʼlim tizimlarining oʻziga xos jihatlari tahlil qilingan.*

Kalit soʻzlar: *komparativ pedagogika, taʼlim tizimi, xalqaro tajriba, islohotlar, taʼlim siyosati, oʻqituvchi tayyorlash, globalizatsiya.*

KIRISH

Zamonaviy taʼlim tizimida komparativ pedagogika (taqqoslamali pedagogika) fanining ahamiyati tobora ortib bormoqda. Dunyoning har bir mamlakati oʻzining milliy taʼlim tizimini takomillashtirish jarayonida boshqa davlatlarning ilgʻor tajribalarini oʻrganadi, tahlil qiladi va oʻz sharoitiga moslashtiradi. Shu bois komparativ pedagogika bugungi kunda taʼlim siyosatini shakllantirishda, taʼlim standartlarini ishlab chiqishda, oʻqituvchi tayyorlash tizimini rivojlantirishda muhim nazariy va amaliy asos sifatida eʼtirof etiladi.

Komparativ pedagogika gʻoyasi XIX asr oʻrtalarida shakllana boshlagan boʻlib, dastlab Yevropa davlatlarida – ayniqsa Fransiya va Germaniyada – taʼlim tizimlarini taqqoslash, ularni tahlil qilish orqali samarali model yaratish maqsadida paydo boʻlgan. Bugungi globalizatsiya sharoitida esa bu yoʻnalish milliy taʼlim siyosatini xalqaro standartlarga moslashtirishda muhim vosita hisoblanadi.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev ham taʼlimni rivojlantirishda jahon tajribasini chuqur oʻrganish zarurligini taʼkidlab, shunday degan edi:

□ “Bugungi kunda xalqaro taʼlim tizimidagi ilgʻor tajribalarni oʻzlashtirmasdan, zamonaviy, raqobatbardosh yoshlarni tarbiyalash mumkin emas. Taʼlim sifati – bu davlat kelajagining kafolatidir.”

Shundan kelib chiqib, jahon mamlakatlaridagi komparativistik pedagogik tadqiqotlar va ularning amaliy tajribalari hozirgi kunda Oʻzbekiston taʼlim tizimi uchun ham beqiyos ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Komparativ pedagogika boʻyicha ilmiy izlanishlar XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab yangi bosqichga koʻtarildi. Bu davrda koʻplab olimlar – N. Hans, B. Holmes, I. Kandel, V. Rust, G. Bereday singari mutaxassislar taʼlim tizimlarini solishtirishning ilmiy metodologiyasini ishlab chiqdilar.

Masalan, N. Hans oʻzining “Comparative Education: A Study of Educational Factors and Traditions” asarida taʼlim tizimlarining ijtimoiy, siyosiy va madaniy omillar bilan chambarchas bogʻliqligini koʻrsatib bergan.

G. Bereday esa komparativ pedagogik tahlilni to'rt bosqichli metodda olib borishni taklif etadi: tavsiflash, talqin qilish, taqqoslash va umumlashtirish. Bu usul bugungi kungacha ko'plab tadqiqotlarda qo'llanilmoqda.

XXI asrda komparativ pedagogika fani global muammolar — raqamli ta'lim, inklyuziv ta'lim, o'qituvchi malakasini oshirish va xalqaro baholash tizimlari (PISA, TIMSS, PIRLS) — bilan bevosita bog'lanib ketdi. Shu bois ko'plab mamlakatlarda bu yo'nalishdagi ilmiy markazlar faoliyat yuritmoqda. Misol uchun, AQShda — “Comparative and International Education Society (CIES)”, Yevropada esa “European Educational Research Association (EERA)” bu borada yetakchi rol o'ynaydi.

Muhokama

1. AQSh tajribasi

Amerika Qo'shma Shtatlari ta'lim tizimi o'zining moslashuvchanligi va amaliy yo'nalganligi bilan ajralib turadi. Ta'lim jarayoni o'quvchining individual qobiliyatini rivojlantirishga, mustaqil fikrlash va ijodkorlikni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Komparativ pedagogika nuqtayi nazaridan AQSh modeli boshqa davlatlar uchun bir necha sababga ko'ra qiziqarli:

Ta'lim dasturlari federal emas, balki shtatlar miqyosida mustaqil ishlab chiqiladi;

Innovatsion texnologiyalar, masofaviy ta'lim va STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) yo'nalishlari keng qo'llaniladi;

O'qituvchilar malakasini oshirish tizimi uzluksiz tarzda amalga oshiriladi.

Bunday yondashuv ta'limni markazlashgan tizimdan erkinlashtirishga, o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirishga xizmat qiladi.

2. Yaponiya tajribasi

Yaponiyada ta'lim tizimi “umrboqiy o'qish” tamoyiliga asoslanadi. Mamlakatda o'qituvchi eng obro'li kasblardan biri bo'lib, ularning tayyorgarlik jarayoni nihoyatda jiddiy nazorat ostida bo'ladi. Komparativ tahlillar shuni ko'rsatadiki, yapon ta'limida:

Milliy qadriyatlar va zamonaviy texnologiyalar uyg'unlashgan;

O'quvchilarda jamoaviylik, mehnatsevarlik, intizomlilik singari fazilatlar shakllantiriladi;

Har bir dars jarayonida “lesson study” deb nomlangan tahlil mexanizmi qo'llaniladi.

Bu tajriba hozirda Yevropa va Amerika ta'lim tizimlarida ham keng o'rganilmoqda.

3. Germaniya ta'lim tizimi

Germaniya ta'lim tizimi o'zining differensial (bo'lingan) tuzilmasi bilan ajralib turadi. O'quvchilar 10 yoshdan boshlab o'z qobiliyatiga qarab gimnaziya, realshule yoki hauptshulega yo'naltiriladi. Bu tizim har bir o'quvchining imkoniyatini real baholash va ularni mehnat bozoriga tayyorlashga xizmat qiladi.

Komparativ pedagogika nuqtayi nazaridan Germaniya tajribasi — ta'lim va kasb-hunar tizimining integratsiyasida ilg'or model hisoblanadi. Ayniqsa, dual ta'lim tizimi (ya'ni o'quv jarayoni va ishlab chiqarish amaliyotining uyg'unligi) bugun ko'plab davlatlar, jumladan O'zbekiston uchun ham dolzarbdir.

4. Finlyandiya tajribasi

Finlyandiya dunyoda eng muvaffaqiyatli ta'lim tizimlaridan biri sifatida tan olingan. PISA reytinglarida bu mamlakat doimo yuqori o'rinlarni egallaydi. Fin ta'limining muvaffaqiyati quyidagi omillar bilan izohlanadi:

O'qituvchilik kasbiga eng iqtidorli talabalar tanlab olinadi;
Baholash tizimi stresssiz, raqobatga emas, o'sishga yo'naltirilgan;
O'quv dasturlari o'quvchilarning qiziqishiga asoslanadi;
Ta'limda ishonch va erkinlik muhitiga katta e'tibor beriladi.

Bu yondashuv komparativ pedagogika nuqtayi nazaridan "insonparvar model" sifatida baholanadi.

Natija

Jahon mamlakatlarining pedagogik tajribalari shuni ko'rsatadiki, har bir davlat o'z ta'lim tizimini shakllantirishda o'zining tarixiy, madaniy va ijtimoiy sharoitlariga tayanadi. Shu bilan birga, global tendensiyalar — raqamli ta'lim, ijodiy fikrlashni rivojlantirish, o'qituvchi sifatini oshirish — barcha mamlakatlar uchun umumiy vazifa bo'lib qolmoqda.

Komparativistik tahlil natijalari O'zbekiston ta'lim tizimida ham samarali qo'llanilishi mumkin. Masalan:

Finlyandiya tajribasidan — o'qituvchi tayyorlashda tanlov va ishonch tizimini kuchaytirish;

Yaponiya tajribasidan — "lesson study" orqali dars tahlilini joriy etish.

Germaniya modelidan — dual ta'limni yanada kengaytirish;

AQSh tajribasidan — STEAM dasturlari va ijodiy fikrlashga asoslangan o'quv modellari kiritish.

Xulosa

Komparativ pedagogika nafaqat turli mamlakatlardagi ta'lim tizimlarini solishtirish, balki ularning o'zaro ta'sirini o'rganish, samarali g'oyalarni milliy ta'lim siyosatiga tatbiq etish imkonini beradi. Dunyo tajribasi shuni ko'rsatadiki, ta'limdagi muvaffaqiyat nafaqat moddiy imkoniyatlarga, balki o'qituvchining mahorati, ta'lim muhitining insonparvarligi va milliy qadriyatlarga sodiqligiga bog'liq.

Bugungi globallashuv davrida O'zbekistonning ta'lim tizimi jahon tajribalariga tayanib, o'ziga xos "milliy-komparativ model"ni yaratishi zarur. Bu model xalqaro baholash tizimlarida muvaffaqiyatga erishish, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash va yosh avlodni zamonaviy bilimlar bilan qurollantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hans N. Comparative Education: A Study of Educational Factors and Traditions. London, 1949.
2. Bereday G.Z.F. Comparative Method in Education. New York, 1964.
3. Holmes B. Problems in Education: A Comparative Approach. London, 1981.
4. Bray M., Adamson B., Mason M. Comparative Education Research: Approaches and Methods. Springer, 2014.
5. OECD. Education Policy Outlook 2024: Finland, Germany, Japan, USA. Paris, 2024.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev nutqlari to'plami. Toshkent, 2023.
7. Karimova R. Komparativ pedagogika asoslari. Toshkent: Fan, 2020.

8. UNESCO. Global Education Monitoring Report 202